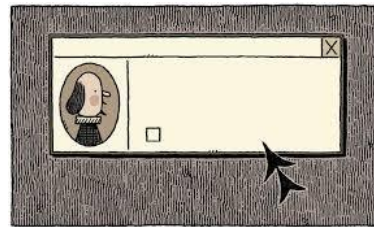

TEXT

Svět, který nelze vyprávět? Zkušenost žádná, ale data máme

Tereza Matějčková

1. Možná to znáte lépe než já. Když kliknete na Facebooku nebo Instagramu na profilovku, občas se spustí krátké video
2. zpravidla zachycující několik okamžiků ze dne daného uživatele. Jmenuje se to story, příběh. Příběhů je dost i jinde,
3. třeba v akademickém světě. Člověka by napadlo, že akademický svět a sociální sítě nebudou mít mnoho
4. společného. (...)
5. Souvislost mezi facebookovými příběhy a akademickými narativy je volná, ale existuje. Přinejmenším na rétorické
6. rovině se zdá, že náš život a vše, co se v něm odehraje, je příběh. Tato verbální všudypřítomnost je varovná. Od dob
7. filozofa Georga W. F. Hegela víme, že jakmile se něco začne tematizovat, až to začíná být dotěrné, bývá to spolehlivý
8. signál nikoli snad toho, že je to fenomén podstatný, ale že je mrtvý.
9. Hegel to ilustruje na umění. Jako zvláštní oblast zájmu i jako akademická disciplína se ustavuje teprve v moderní
10. době – a tento vznik zvláštní oblasti „umění“ a příslušného oboru jde paradoxně ruku v ruce s jeho „koncem“. Což
11. přirozeně neznamená, že by umění napříště vůbec neexistovalo. Spíš se tím říká, že jakmile umíme něco vymezit a
12. začneme to zkoumat a interpretovat, je to znamení, že něco podstatného z životadárné síly vyprchalo. Není to tak i
13. s těmi našimi narativy?
14. Jestli ano, není to nová myšlenka. V pražském týdeníku Die Welt im Wort ze dne 7. 12. 1933 ji formuloval německo-
15. židovský filozof, esejista a flánér Walter Benjamin. Nepřekvapivě hovořil o barbarství, ale v tomto pojednání je
16. nespojuje jen s Hitlerem a blížící se válkou. Všimá si zlomu v myšlení, které mění náš světonázor. Autor má přitom
17. za to, že tuto změnu lze shrnout do jedné nové neschopnosti – do neschopnosti vyprávět.
18. Podle Benjaminu už člověk není schopen učit se ze zkušeností druhých a své zas předávat dále. Podstatu této obtíže
19. ilustruje na příběhu otce, který svým synům zanechal vzkaz. Než zemřel, na poli prý zakopal poklad. Synové tedy
20. kopou, leč nikde nic. Okopáváním však zúrodňují vinici, která začne nezvykle nést. Otec nepředal bohatství, ale píli.
21. To Benjamin komentuje lakonicky: „Kdo by se byť jen pokusil odbýt mládež poukazem na svou zkušenost?“
22. Zkušeností se zde nemíní fakt, že něco zažíváme, spíš poukazuje k určitému umu, díky kterému můžeme být
23. druhému vzorem. Takové zkušenosti jsou vepsané v našem charakteru. Máme-li s něčím hlubokou zkušenost, naše
24. osobnost je jejím svědectvím pro druhého. Jenže s tím je prý konec. „Zkušenost klesla v kurzu,“ poznamenává
25. Benjamin.
26. Benjamin tuto ztrátu spojuje s první světovou válkou. Z té se vrátili lidé, kteří své zkušenosti neuměli předat, či spíš:
27. neměli možnost je předat. Chyběl adresát příběhu, který by navráťivší mohli vyprávět. Jejich zkušenost totiž byla
28. nesouměřitelná s čímkoli, co zažila generace jejich rodičů, tedy těch, kteří ve válce nebyli. (...)
29. Jak to souvisí s nynější neschopností vyprávět? Jedna *nadužívaná metafora*, sněhová vločka, může pomoci. (...)
30. Sněhovými vločkami jsme z této perspektivy všichni. Anebo se nám aspoň duch doby snaží vmluvit, že všichni jsme
31. jedineční. Potažmo také žijeme v jedinečně osamocené době. V Česku žijí v jednočlenné domácnosti tři lidé z deseti,
32. v Německu čtyři z deseti a trend je vzrůstající. Z určitého hlediska, řekněme kulturně-sociálního, jde o převrat v
33. lidském chování.
34. Ta data tedy o ledačems vypovídají – a výmluvné je i to, jak rádi máme data. Dokonce lze tvrdit, že informace a
35. vědecké studie nahradily to, čím pro nás dřív byly příběhy. Ne že bychom měli mít něco proti datům, ta jsou stěžejní,
36. ale zůstává otázka, jestli postihují vše, co o člověku můžeme říct.
37. Jestliže jsem výše řekla, že když Benjamin hovoří o zkušenosti, nemíní prostě to, že něco zakoušíme, nyní to musím
38. korigovat. On totiž míní i tento typ zkušenosti. Prý je rovněž tento typ zkušenosti v moderním světě na ústupu.

39. Znovu to souvisí s technikou: s trochou nadsázky lze říct, že technika je způsob, jak zamezit tomu, abychom se museli
40. potýkat se světem příliš natěsno, abychom jej zakoušeli, abychom se „ušpinili“.

41. Dnes můžeme Benjaminův výrok, podle kterého zkušenost klesla v kurzu, ilustrovat na míře, v níž jsme se přesunuli
42. on-line. Třeba Thomas Fuchs, německý psychiatr a autor knihy *Obrana člověka*, si všímá, že celé poslední čtvrtletí
43. můžeme sledovat to, co stvrdila pandemie. Od druhých si držíme sociální odstup, zato našich chytrých telefonů se
44. dotýkáme něžně, až eroticky. Nejen každodenní záležitosti jako nákupy a přátelství mnohdy vyřizujeme on-line.
45. Narůstají počty uživatelů pornografie na úkor sexuálního prožitku s druhým člověkem (...)

46. Místo příběhů máme informace a data. Potíž může být v tom, že příběhy činí náš svět smysluplným, jsou hrází před
47. nahodilostí. Informace fungují jinak. Každá informace odhaluje ani ne tak prostor známého, ale poukazuje na to, co
48. všechno nevíme. Mají však podstatnou výhodu: dají se analyzovat, syntetizovat a vždy znovu vyvolat.

49. Příběhy – jejich sprádání i jejich poslouchání – vyžadují jinou pozornost. Posluchač i vypravěč průběžně
50. rekonstruuje děj, takže pracují s pamětí. V příbězích se zapojuje i citlivost, a přitom se kultivuje empatie, tedy
51. dovednost, která je na sociálních sítích vzývána tak často, až by s ní jeden raději neměl nic společného. Navzdory
52. jejímu vzývání se jí příliš nedaří. Empatie tkví v pozornosti, která není zvědavostí, a sociální sítě, mašiny na rozbíjení
53. pozornosti, rozvíjejí – v lepším případě – právě naši zvědavost.

54. Na sociálních sítích je patrný ještě jeden sklon současné kultury: záliba v abstrakci. Druhého spíš komentujeme, než
55. bychom se s ním bavili. Při komentování se často zaměřujeme na jediný výrok, abychom na jeho základě zhodnotili
56. celou osobu. Dává to smysl. Člověka, kterého komentujeme, leckdy neznáme jinak než jako bytost, která také
57. komentuje. Mnohdy jsme se s ním nesečkali osobně, což právě znamená: nemáme s ním zkušenost.

58. Varovná ilustrace tohoto počínání se objevila na serveru Český rozhlas. V jednom článku komentuje manželka svého
59. muže: „Do hospody nechodí, peníze nosí, je laskavý otec, ale je dobrý člověk?“ Žena příznivce dezinformací tápe. Ne
60. že by nebylo podstatné, co člověk čte. Jiná věc je znehodnotit osobní zkušenost, navíc tak důležitou jako to, jaký je
61. člověk otec, odkazem na konspirační weby. Možná je to náznak, že skutečně žijeme ve světě chudém na zkušenosti,
62. či dokonce ve světě, který si osobní zkušenosti vůbec neváží.

63. Záliba v této „žitě“ abstrakci bude souviset s tím, jak jsme se zhlédli v datech. Znovu, data jsou podstatná, aspoň
64. dokud na ně člověka neredukujeme. Hovoří-li se dnes o smyslu humanitních věd, může zde být jedna jejich úloha.
65. Veřejný prostor je zaplaven dvěma typy zpráv: ty jedny stojí na datech, ty druhé na intimnostech. Humanitní vědy
66. ukazují, že existuje třetí rovina, jak o člověku mluvit – v první osobě, aniž bychom říkali něco, co se dotýká výlučně
67. soukromí, tedy způsobem, kterým se neutápíme ve vlastní subjektivitě, ale naopak druhé oslovujeme.

68. Jak je to možné? Poslouchejme vypravěče. Dobrý román je pravdivý, aniž je postaven na datech. Když se dnes všichni
69. cvičíme v odhalování dezinformací, možná bychom si mohli rozšířit portfolio dovedností a znovu se začít učit i
70. vyprávět. Nejspíš bychom i pak postovali na Facebooku mizerná „stories“, ale třeba bychom pochopili, kdy ta otázka
71. „A kde máš data?“ není patřičná, kdy máme spíš poslouchat než komentovat.

kráceno, převzato z **Matějčková, Tereza. *Bůh je mrtev, nic není dovoleno***. Echo media, 2023